

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

ΑΝΑΡΤΗΤΕΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ

ΕΚΘΕΣΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΟΥ

«Μέτρα για την ισόρροπη εκπροσώπηση των φύλων σε θέσεις διευθυντικών στελεχών των εισηγμένων εταιρειών, των μη εισηγμένων ανωνύμων εταιρειών και των δημοσίων επιχειρήσεων- Ενσωμάτωση της Οδηγίας (Ε.Ε.) 2022/2381 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Νοεμβρίου 2022 – Ρυθμίσεις για την ενδυνάμωση των πιλοτικών προγραμμάτων για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής»

I. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

A. Το φερόμενο προς συζήτηση και ψήφιση νομοσχέδιο, όπως το επεξεργάστηκε η Διαρκής Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων, διαρθρώνεται σε πέντε (5) Μέρη (Α΄-Ε΄) και αποτελείται από τριάντα τέσσερα (34) άρθρα, συμπεριλαμβανομένου του ακροτελεύτιου άρθρου, που ορίζει τον χρόνο έναρξης ισχύος του νόμου.

Το Μέρος Α΄ (άρθρα 1-3), με τίτλο «Σκοπός, αντικείμενο και πεδίο εφαρμογής», ορίζει τον σκοπό (άρθρο 1), το αντικείμενο (άρθρο 2) και το πεδίο εφαρμογής (άρθρο 3) των διατάξεων του Μέρους Β΄ του νομοσχεδίου.

Το Μέρος Β΄ (άρθρα 4-15), με τίτλο «Μέτρα για την ισόρροπη εκπροσώπηση των φύλων σε θέσεις διευθυντικών στελεχών των εισηγμένων εταιρειών, των μη εισηγμένων ανωνύμων εταιρειών και των δημοσίων επιχειρήσεων - Ενσωμάτωση της Οδηγίας (Ε.Ε.) 2022/2381 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Νοεμβρίου 2022», τροποποιεί διατάξεις του ν. 4706/2020 σχετικά με την πολιτική καταλληλότητας των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου των ανωνύμων εταιρειών (άρθρο 4), την ισόρροπη

εκπροσώπηση των φύλων στο Διοικητικό Συμβούλιο (άρθρο 5), τα κριτήρια και τη διαδικασία επιλογής των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου για την ισόρροπη εκπροσώπηση των φύλων σε αυτό (άρθρο 6), την υποβολή ειδικής ετήσιας Έκθεσης από πλευράς των εταιρειών με στοιχεία για την ισόρροπη εκπροσώπηση των φύλων (άρθρο 7), τις κυρώσεις σε περίπτωση παραβίασης των υποχρεώσεων σχετικά με την ισόρροπη εκπροσώπηση των φύλων (άρθρο 8), καθώς και διάταξη που ορίζει ότι τυχόν μη τήρηση των υποχρεώσεων που εισάγονται διά του νομοσχεδίου συνιστά αθέτηση αρχών των νόμων περί δημοσίων συμβάσεων (άρθρο 9). Περαιτέρω, εισάγονται μέτρα επιβράβευσης για την ισόρροπη εκπροσώπηση των φύλων στο Διοικητικό Συμβούλιο των εισηγμένων εταιρειών (άρθρο 10), ορίζεται η Γενική Γραμματεία Ισότητας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Υπουργείου Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας ως αρμόδιος φορέας για την προαγωγή της έμφυλης ισορροπίας στις εισηγμένες εταιρείες (άρθρο 11), εισάγεται στον ν. 4548/2018 διάταξη για την ισόρροπη εκπροσώπηση των φύλων στο Διοικητικό Συμβούλιο των μη εισηγμένων ανωνύμων εταιρειών (άρθρο 12), και αντίστοιχη διάταξη στον ν. 3429/2005 για το Διοικητικό Συμβούλιο δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών (άρθρο 13), διάταξη σχετικά με την περίπτωση που λαμβάνει χώρα περιστατικό ή συμπεριφορά βίας και παρενόχλησης κατά τη διαδικασία διορισμού ή εκλογής των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου (άρθρο 14), και ρυθμίζεται η διάθεση εσόδων από την είσπραξη των χρηματικών κυρώσεων του άρθρου 24 του ν. 4706/2020 καθώς και άλλων εσόδων από χαριστική αιτία, όπως δωρεές και χορηγίες (άρθρο 15).

Το Μέρος Γ΄ (άρθρα 16-17), με τίτλο «Εξουσιοδοτικές και μεταβατικές διατάξεις», εισάγει εξουσιοδοτική (άρθρο 16) και μεταβατική διάταξη (άρθρο 17) ως προς το Μέρος Β΄ του νομοσχεδίου.

Το Μέρος Δ΄ (άρθρα 18-33), περιέχει τέσσερα (4) Κεφάλαια (Α΄-Δ΄).

Το Κεφάλαιο Α΄ (άρθρα 18-19), με τίτλο «Σκοπός-Αντικείμενο», ορίζει τον σκοπό (άρθρο 18) και το αντικείμενο (άρθρο 19) του Μέρους Δ΄ του νομοσχεδίου.

Το Κεφάλαιο Β΄ (άρθρα 20-24), με τίτλο «Πιλοτικά προγράμματα επιχορήγησης παρεμβάσεων προσβασιμότητας, υποστηριζόμενης απασχόλησης ατόμων με διαταραχές αυτιστικού φάσματος, προσωπικός βοηθός για άτομα με αναπηρία, ρυθμίσεις για την προπληρωμένη κάρτα», τροποποιεί διατάξεις του ν. 4997/2022 ως προς το πιλοτικό πρόγραμμα επιχορήγησης παρεμβάσεων προσβασιμότητας (άρθρο 20) και το πιλοτικό πρόγραμμα υποστηριζόμενης απασχόλησης ατόμων με διαταραχές αυτιστικού φάσματος (άρθρο 21). Εν συνεχεία, τροποποιείται διάταξη του ν. 4837/2021 ως προς τη διάρ-

κεια της υλοποίησης του προγράμματος με τίτλο «Προσωπικός Βοηθός για Άτομα με Αναπηρία» (άρθρο 22), διάταξη του ν. 5078/2023 με τίτλο, «Προπληρωμένη κάρτα πληρωμής επιδομάτων» (άρθρο 23), καθώς και εξουσιοδοτική διάταξη του ίδιου νόμου (άρθρο 24).

Το Κεφάλαιο Γ΄ (άρθρο 25-31), με τίτλο «Ρυθμίσεις για το πρόγραμμα "Α-θηνά: θεμελιώνοντας το μέλλον των παιδιών μας"- Ανάπτυξη παιδαγωγικού πλαισίου και ρυθμίσεις για τη βέλτιστη λειτουργία των βρεφικών, βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών- ανιχνευτικός έλεγχος γνωστικής ανάπτυξης σε βρέφη και νήπια- επιμόρφωση των παιδαγωγών πρώιμης βρεφικής ηλικίας», τροποποιεί διατάξεις του ν. 4837/2021 ως προς τον τίτλο του Μέρους Β΄ του νόμου (άρθρο 25), τον σκοπό του προγράμματος «Αθηνά: θεμελιώνοντας το μέλλον των παιδιών μας», το οποίο εισάγεται διά του νομοσχεδίου (άρθρο 26) και το αντικείμενό του (άρθρο 27), τη σύσταση του Εθνικού Συμβουλίου Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική ηλικία (άρθρο 28), τη συγκρότησή του (άρθρο 29), τις αρμοδιότητές του (άρθρο 30) και τη λειτουργία του (άρθρο 31).

Το Κεφάλαιο Δ΄ (άρθρα 32-33), με τίτλο «Εξουσιοδοτικές διατάξεις-Καταργούμενη διάταξη», εισάγει εξουσιοδοτική (άρθρο 32) και καταργούμενη διάταξη (άρθρο 33) ως προς το αντικείμενο του Κεφαλαίου Γ΄ του Μέρους Δ΄.

Το Μέρος Ε΄ (άρθρο 34), με τίτλο «Έναρξη Ισχύος», ορίζει την έναρξη ισχύος του νόμου.

Β. Με το Μέρος Β΄ του νομοσχεδίου ενσωματώνεται στην ελληνική έννομη τάξη η Οδηγία (ΕΕ) 2022/2381 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Νοεμβρίου 2022 «σχετικά με τη βελτίωση της ισόρροπης εκπροσώπησης των φύλων σε θέσεις διευθυντικών στελεχών των επιχειρήσεων και σχετικά μέτρα». Αναφορικά με το ζήτημα της εκπροσώπησης των γυναικών σε ανώτερες θέσεις, όπως επισημαίνει σχετική μελέτη της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ΔΟΕ-ΙΛΟ) «[π]αρόλο που οι γυναίκες έχουν κάνει κάποια βήματα προόδου στον τομέα της απασχόλησης STEM [επαγγέλματα της επιστήμης, της τεχνολογίας, της μηχανικής και των μαθηματικών], οι προκλήσεις για την επαγγελματική τους ανέλιξη παραμένουν. Μόνο το 36% των ανώτερων και μεσαίων διοικητικών θέσεων κατέχουν γυναίκες. Επιπλέον, οι γυναίκες κατέχουν κυρίως διοικητικούς ρόλους σε τομείς που παραδοσιακά θεωρούνται γυναικοκεντρικοί. Για παράδειγμα, το 89% των διευθυντών υπηρεσιών παιδικής φροντίδας και το 78% των διευθυντών υπηρεσιών φροντίδας ηλικιωμένων είναι γυναίκες. (...) Αξίζει να σημειωθεί ότι μόνο το ένα πέμπτο περίπου των διευθυνόντων συμ-

βούλων και των γενικών διευθυντών είναι γυναίκες. Τα ευρήματα αυτά αντικατοπτρίζουν όχι μόνο ένα χάσμα σε αριθμούς αλλά, το σημαντικότερο, σε ευκαιρίες, ενδυνάμωση και αντιλήψεις» (Limani D., Sodergren M.-C., *Where women work: female-dominated occupations and sectors*, 7. Νοεμβρίου 2023, διαθέσιμο σε: <https://ilostat.ilo.org/blog/where-women-work-female-dominated-occupations-and-sectors/>).

Εξ άλλου, σύμφωνα με μελέτη του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ-OECD), «οι ανώτερες διοικητικές θέσεις παραμένουν σε μεγάλο βαθμό απρόσιτες για τις γυναίκες. Σε κάποιο βαθμό, αυτή η γυάλινη οροφή θα μπορούσε να αντικατοπτρίζει τα ανδροκρατούμενα κοινωνικά δίκτυα και την ανδροκρατούμενη εταιρική κουλτούρα που μπορεί να παρεμποδίζουν την εξέλιξη της σταδιοδρομίας των γυναικών. Ωστόσο, θα μπορούσε επίσης να αντικατοπτρίζει συνειδητές ή ασυνειδητες προκαταλήψεις στις αποφάσεις προαγωγών και κοινωνικούς κανόνες βάσει των οποίων η φροντίδα των παιδιών και τα οικιακά καθήκοντα αναλαμβάνονται δυσανάλογα από τις γυναίκες, αποκλείοντας την πρόσβαση σε θέσεις με τα υψηλότερα επίπεδα Ευθύνης» (Kögel C., Criscuolo C., Gal P., Schwellnus C., *Gender Diversity in Senior Management and Firm Productivity: Evidence from nine OECD Countries*, OECD Productivity Working Papers, 2023-34, OECD Publishing, Paris, σελ. 10, διαθέσιμο σε: https://www.oecd.org/en/publications/gender-diversity-in-senior-management-and-firm-productivity_58ad664a-en.html).

Σε εθνικό επίπεδο, στην Έκθεση για την πορεία εφαρμογής του πλαισίου της Εταιρικής Διακυβέρνησης των άρθρων 1 έως 24 του ν. 4706/2020 της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς παρατηρείται ότι σε «[τ]ο σύνολο των 130 εταιρειών συμμορφώνεται με τις διατάξεις του άρθρου 3 παρ. β του ν. 4706/2020 ως προς την επαρκή εκπροσώπηση του φύλου μειοψηφίας και συγκεκριμένα, τη συμμετοχή των γυναικών στα ΔΣ. (...) Από την περαιτέρω διερεύνηση διαπιστώνεται ότι 41 εταιρείες ή σε ποσοστό (32%) υπάρχει συμμετοχή του φύλου μειοψηφίας [γυναίκες] άνω του 1/3 των συνολικών μελών. Από τις 41 αυτές εταιρείες με συμμετοχή του φύλου μειοψηφίας άνω του 1/3 των συνολικών μελών, μόνο 3 εταιρείες ανήκουν στην μεγάλη κεφαλαιοποίηση, με βάση τη συμμετοχή τους στον δείκτη FTSE XA Large Cap την 31.12.2023. (...) Ως προς το φύλο του Προέδρου του ΔΣ, σε 12 εταιρείες (μόνο 1 εκ των οποίων είναι εταιρεία μεγάλης κεφαλαιοποίησης) Πρόεδρος του ΔΣ είναι γυναίκα, ενώ στις υπόλοιπες 118 Πρόεδρος του ΔΣ είναι άνδρας» (<http://www.hcmc.gr/vdrv/elib/a2bb9f6f4-cb17-4d12-af98-7fb5f65962c4-92668751-0>).

Σημειώνεται συναφώς ότι, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθετική διάταξη (άρθρο 3 παρ. 1 περ. β' του ν. 4706/2020), «[τ]α κριτήρια επιλογής των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου περιλαμβάνουν τουλάχιστον την επαρκή εκπροσώπηση ανά φύλο σε ποσοστό που δεν υπολείπεται του είκοσι πέντε τοις εκατό (25%) του συνόλου των μελών του διοικητικού συμβουλίου. Σε περίπτωση κλάσματος, το ποσοστό αυτό στρογγυλοποιείται στο προηγούμενο ακέραιο».

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, καταρχήν, η ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών προστατεύεται στο πλαίσιο του άρθρου 3 παρ. 3 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ), του άρθρου 157 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) και του άρθρου 23 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΧΘΔΕΕ). Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 157 παρ. 4 της ΣΛΕΕ, «[π]ροκειμένου να εξασφαλισθεί εμπράκτως η πλήρης ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών στην εργασία, η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να θεσπίσουν μέτρα που προβλέπουν ειδικά πλεονεκτήματα, τα οποία διευκολύνουν το λιγότερο εκπροσωπούμενο φύλο να συνεχίσει μια επαγγελματική δραστηριότητα ή προλαμβάνουν ή αντισταθμίζουν τα μειονεκτήματα στην επαγγελματική σταδιοδρομία».

Περαιτέρω, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) έχει κρίνει ότι δεν απαγορεύεται «εθνική ρύθμιση η οποία, στους τομείς της δημόσιας διοίκησης στους οποίους οι γυναίκες υποεκπροσωπούνται, παρέχει, επί ίσων προσόντων μεταξύ υποψηφίων διαφορετικού φύλου, προτεραιότητα στις γυναίκες υποψήφιες, εφόσον αυτό απαιτείται για την εκπλήρωση των στόχων του προγράμματος προωθήσεως των γυναικών, εκτός και αν υφίσταται υπέρτερος από νομική άποψη λόγος που αποτελεί συναφώς εμπόδιο, υπό τον όρο ότι η εν λόγω ρύθμιση διασφαλίζει την αντικειμενική αξιολόγηση των υποψηφιοτήτων» (υπόθεση C-158/97, Georg Badeck κ.λπ. 28.3.2000, σκ. 38 πρβλ. και C-407/98, Abrahamsson και Anderson, 6.7.2000, σκ. 45-65, C-409/95, Marschall κατά Land Nordrhein-Westfalen, 11.11.1997, σκ. 35, C-450/93, Kalanke κατά Freie Hansestadt Bremen, 17.10.1995, σκ. 15-24).

Εξ άλλου, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τη στρατηγική για την ισότητα των φύλων 2020-2025, «[σ]τόχος είναι μια Ένωση στην οποία οι γυναίκες και οι άνδρες, τα κορίτσια και τα αγόρια, σε όλη την πολυμορφία τους, θα είναι ελεύθεροι να χαράξουν την πορεία που αυτοί επιλέγουν στη ζωή τους, θα έχουν ίσες ευκαιρίες ανέλιξης και θα μπορούν να συμμετέχουν ισότιμα και να αναλαμβάνουν ηγετικό ρόλο στην ευρωπαϊκή κοινωνία μας. (...) Η στρατηγική ακολουθεί μια διττή προσέγγιση της συνεκτίμησης της

διάστασης του φύλου σε συνδυασμό με στοχευμένες δράσεις, ενώ η διατομεακότητα αποτελεί οριζόντια αρχή για την εφαρμογή της» (https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_el). Ορόσημο της εν λόγω στρατηγικής αποτελεί η Οδηγία για την ισόρροπη εκπροσώπηση των φύλων στα Διοικητικά Συμβούλια των εταιρειών, η οποία αποσκοπεί στη βελτίωση της ισόρροπης εκπροσώπησης των φύλων σε θέσεις λήψης εταιρικών αποφάσεων στις μεγαλύτερες εισηγμένες εταιρείες της ΕΕ. Η Οδηγία εγκρίθηκε τελικά στις 22 Νοεμβρίου 2022 και, σύμφωνα με το άρθρο της 11, «τα κράτη μέλη εκδίδουν και δημοσιεύουν έως τις 28 Δεκεμβρίου 2024 τις νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις που είναι αναγκαίες για τη συμμόρφωση με την παρούσα οδηγία».

Όπως αναφέρεται στο προοίμιο της Οδηγίας, «[ο] διορισμός γυναικών ως διευθυντικών στελεχών παρακωλύεται λόγω συγκεκριμένων παραγόντων που μπορούν να ξεπεραστούν όχι μόνο μέσω δεσμευτικών κανόνων αλλά και μέσω εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών και κινήτρων προαγωγής βέλτιστων πρακτικών. Αρχικά, είναι απαραίτητο να αυξηθεί η ευαισθητοποίηση στις σχολές διοίκησης επιχειρήσεων και στις πανεπιστημιακές σχολές όσον αφορά τα οφέλη της ισότητας των φύλων για την επιχειρηματική ανταγωνιστικότητα. Είναι επίσης αναγκαίο να προωθηθεί η τακτική ανανέωση διευθυντικών στελεχών και να καθιερωθούν θετικά μέτρα που να προωθούν και να ανταμείβουν τις προσπάθειες κρατών μελών και εταιρειών να υιοθετήσουν μια πιο αποφασιστική προσέγγιση στις αλλαγές αυτές στα ανώτερα όργανα λήψης οικονομικών αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα. Η Ένωση διαθέτει μεγάλο αριθμό γυναικών με υψηλό βαθμό εκπαίδευσης και ειδικευσης, ο οποίος αυξάνεται συνεχώς, όπως αποδεικνύει το γεγονός ότι το 60 % των αποφοίτων πανεπιστημίου είναι γυναίκες. Η επίτευξη ισόρροπης εκπροσώπησης των φύλων στα διοικητικά συμβούλια έχει ουσιαστική σημασία για μια αποτελεσματική χρήση της εν λόγω υφιστάμενης δεξαμενής, πράγμα που αποτελεί βασικό στοιχείο αντιμετώπισης των δημογραφικών και οικονομικών προκλήσεων της Ένωσης. Επομένως, η υποεκπροσώπηση των γυναικών στα διοικητικά συμβούλια αποτελεί χαμένη ευκαιρία για τις οικονομίες των κρατών μελών γενικότερα και για την εξέλιξη και ανάπτυξή τους. Η πλήρης αξιοποίηση της υπάρχουσας δεξαμενής γυναικείων ταλέντων θα βελτίωνε και την απόδοση της επένδυσης στην εκπαίδευση τόσο για τα άτομα όσο και για τον δημόσιο τομέα. Αναγνωρίζεται ευρέως ότι η παρουσία γυναικών στα διοικητικά συμβούλια βελτιώνει την εταιρική διακυβέρνηση, καθώς ενισχύονται οι ομαδικές επιδόσεις και η ποιότητα της λήψης αποφάσεων χάρη σε

μια πιο διαφοροποιημένη και συλλογική νοοτροπία που ενσωματώνει ευρύτερο φάσμα προοπτικών» (προοίμιο, σκέψεις 15 και 16).

II. Επί του τίτλου του νομοσχεδίου και των Μερών

α. Παρατηρείται ότι το ρυθμιστικό αντικείμενο των Μερών Α΄-Γ΄ είναι ενιαίο. Ειδικότερα, στο Μέρος Α΄ το άρθρο 1 ορίζει ότι «[σ]κοπός του παρόντος είναι η διασφάλιση της εφαρμογής της αρχής της ισότητας των φύλων και η επίτευξη μιας πιο ισόρροπης εκπροσώπησης τους στο Διοικητικό Συμβούλιο των εισηγμένων εταιρειών, των ανωνύμων εταιρειών και των δημοσίων επιχειρήσεων και οργανισμών». Αντίστοιχα, το άρθρο 2 ορίζει ότι «[α]ντικείμενο του παρόντος αποτελεί: α) η τροποποίηση του ν. 4706/2020 (Α΄ 136) για την ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2022/2381». Επισημαίνεται συναφώς ότι τα άρθρα 1 και 2 αναφέρονται στον σκοπό και το αντικείμενο του Μέρους Β΄ του νομοσχεδίου. Περαιτέρω, οι εξουσιοδοτικές και μεταβατικές διατάξεις του Μέρους Γ΄ αναφέρονται σε διατάξεις του Μέρους Β΄ του νομοσχεδίου. Ως εκ τούτου, θα μπορούσαν τα τρία Μέρη να αποτελούν ενιαίο Μέρος με τρία επί μέρους Κεφάλαια. Σε διαφορετική περίπτωση, η φράση «του παρόντος», η οποία απαντά στα άρθρα 1 και 2, θα μπορούσε να αντικατασταθεί με τη φράση «του Μέρους Β΄».

β. Με τα Κεφάλαια Γ΄ και Δ΄ του Μέρους Δ΄ του νομοσχεδίου τροποποιείται στο σύνολό του το Μέρος Β΄ του ν. 4837/2021. Συγκεκριμένα, το πρόγραμμα «Κυψέλη», το οποίο εισήγαγε ρυθμίσεις για τις παρεχόμενες υπηρεσίες σε βρεφικούς, βρεφονηπιακούς και παιδικούς σταθμούς και την παρακολούθηση της ανάπτυξης βρεφών και νηπίων, αντικαθίσταται από το πρόγραμμα «Αθηνά: θεμελιώνοντας το μέλλον των παιδιών μας», αναφορικά με την ανάπτυξη παιδαγωγικού πλαισίου και την εισαγωγή ρυθμίσεων για τη βέλτιστη λειτουργία των βρεφικών, βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών και τον ανιχνευτικό έλεγχο γνωστικής ανάπτυξης σε βρέφη και νήπια. Στο πλαίσιο αυτό, αντικαθίσταται ο τίτλος του Μέρους Β΄ του ν. 4837/2021, καθώς και επιμέρους διατάξεις του, οι οποίες αντικαθίστανται τροποποιούνται ή καταργούνται με τις διατάξεις του υπό ψήφιση νομοσχεδίου.

Παρατηρείται ότι η ένταξη ρυθμίσεων στο υφιστάμενο δίκαιο δεν λαμβάνει χώρα, εν προκειμένω, μέσω θέσπισης νέων κανόνων, αλλά μέσω τροποποίησης και συμπλήρωσης υφιστάμενων κανόνων, και συγκεκριμένα των ρυθμίσεων του ν. 4837/2021 (βλ. Εγχειρίδιο Νομοπαρασκευαστικής Μεθοδολογίας, σελ. 15-16). Όμως, στον τίτλο του ν. 4837/2021 παραμένει η αναφορά στο υπό κατάργηση πρόγραμμα «Κυψέλη», ενώ στο ρυθμιστικό πεδίο του θα περιλαμβάνεται πλέον το πρόγραμμα «Αθηνά», το οποίο εισάγεται

διά του νομοσχεδίου. Για λόγους νομοτεχνικούς και ασφάλειας δικαίου, θα μπορούσε, ενδεχομένως, ο τίτλος του υπό ψήφιση νομοσχεδίου να συμπληρωθεί διά ρητής αναφοράς στο πρόγραμμα «Αθηνά».

III. Παρατηρήσεις επί των άρθρων

1. Επί του άρθρου 5

Με το άρθρο 5 εισάγεται το άρθρο 3Α στον ν. 4706/2020, με τίτλο «Ισόρροπη εκπροσώπηση των φύλων στο Διοικητικό Συμβούλιο», το οποίο ενσωματώνει το άρθρο 5 της Οδηγίας (ΕΕ) 2022/2381.

Σύμφωνα με την προτεινόμενη διάταξη «3. Στις Εταιρείες που απασχολούν διακόσιους πενήντα (250) εργαζομένους και άνω και έχουν ετήσιο κύκλο εργασιών τουλάχιστον πενήντα εκατομμύρια (50.000.000) ευρώ ή ετήσιο ισολογισμό τουλάχιστον σαράντα τρία εκατομμύρια (43.000.000) ευρώ, το ποσοστό της παρ. 2 δεν υπολείπεται του τριάντα τρία τοις εκατό (33%) επί του συνόλου των μελών του διοικητικού συμβουλίου. 4. Όταν στο διοικητικό συμβούλιο της Εταιρείας που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της παρ. 3 συμμετέχουν τρία (3) ή περισσότερα εκτελεστικά μέλη, στο ως άνω ποσοστό του τριάντα τρία τοις εκατό (33%), περιλαμβάνεται ένα (1) τουλάχιστον εκτελεστικό μέλος του υποεκπροσωπούμενου φύλου. 5. Σε περίπτωση κλάσματος, τα ποσοστά των παρ. 2 και 3 στρογγυλοποιούνται στον εγγύτερο ακέραιο αριθμό».

Σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 1 και 3 της Οδηγίας, «[τ]α κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι οι εισηγμένες εταιρείες υποχρεούνται να επιτύχουν έναν από τους δύο ακόλουθους στόχους έως τις 30 Ιουνίου 2026: (...) β) τα μέλη του υποεκπροσωπούμενου φύλου να κατέχουν τουλάχιστον το 33 % όλων των διευθυντικών θέσεων, είτε εκτελεστικών είτε μη εκτελεστικών διευθυντικών στελεχών. (...) 3. Ο αριθμός όλων των διευθυντικών θέσεων που θεωρείται αναγκαίος για την επίτευξη του στόχου που ορίζεται στην παράγραφο 1 στοιχείο β) είναι ο αριθμός που βρίσκεται πλησιέστερα στην αναλογία του 33 % αλλά δεν υπερβαίνει το 49 %. Οι εν λόγω αριθμοί ορίζονται στο παράρτημα». Για λόγους πλήρους ενσωμάτωσης, θα μπορούσε το παράρτημα της Οδηγίας να ενταχθεί στο νομοσχέδιο ως αναπόσπαστο μέρος του.

2. Επί του άρθρου 6

Το άρθρο 6 φέρει τον τίτλο «Κριτήρια και διαδικασία επιλογής μελών του Διοικητικού Συμβουλίου για την ισόρροπη εκπροσώπηση των φύλων στο Διοικητικό Συμβούλιο - Προσθήκη άρθρου 3Β στον ν. 4706/2020 (παρ. 1 έως 3 του άρθρου 6 της Οδηγίας (ΕΕ) 2022/2381)».

Σύμφωνα με την παρ. 3 του προτεινόμενου άρθρου, «[η] Εταιρεία φέρει το βάρος απόδειξης ότι τηρήθηκαν όσα προβλέπονται στις παρ. 1 και 2». Εξ άλλου, στην παρ. 4 του άρθρου 6 της υπό ενσωμάτωσης Οδηγίας ορίζεται ότι «εναπόκειται στην εισηγμένη εταιρεία να αποδείξει ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 6 παράγραφος 2». Επομένως, ο τίτλος του άρθρου 6 θα μπορούσε να συμπληρωθεί με αναφορά και στην παρ. 4 του άρθρου 6 της Οδηγίας (ΕΕ) 2022/2381.

3. Επί του άρθρου 8

Με το άρθρο 8 του νομοσχεδίου ενσωματώνονται οι παρ. 1 και 2 του άρθρου 8 της Οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Κυρώσεις και πρόσθετα μέτρα». Σύμφωνα με το τελευταίο εδάφιο της παρ. 1 του άρθρου 8 της Οδηγίας, «[τ]α κράτη μέλη ενημερώνουν την Επιτροπή έως τις 28 Δεκεμβρίου 2024 για τους εν λόγω κανόνες και τα εν λόγω μέτρα και την ενημερώνουν, χωρίς καθυστέρηση, για κάθε μεταγενέστερη τροποποίηση που έχει επίδραση σε αυτά». Για λόγους πλήρους ενσωμάτωσης, θα μπορούσε να εισαχθεί στο νομοσχέδιο αντίστοιχη διάταξη σχετικά με την ενημέρωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ενδεχομένως, ως αρμοδιότητα της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς, η οποία σύμφωνα με την προτεινόμενη διάταξη και το άρθρο 11 παρ. 3 του νομοσχεδίου είναι αρμόδια για την σχετική επιβολή κυρώσεων.

4. Επί του άρθρου 11

Το άρθρο 11 φέρει τον τίτλο «Αρμόδιος φορέας για την προαγωγή της έμφυλης ισορροπίας στις εισηγμένες εταιρείες (δεύτερο εδάφιο παρ. 1 άρθρου 7, άρθρα 10 και 13 της Οδηγίας (ΕΕ) 2022/2381)». Σύμφωνα με την παρ. 2, «[σ]το πλαίσιο της αποστολής της, κατά την παρ. 1, η Γενική Γραμματεία Ισότητας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων είναι αρμόδια για τον σχεδιασμό, την υλοποίηση και την παρακολούθηση πολιτικών και δράσεων, και ιδίως: α) Συντάσσει και δημοσιεύει ετήσιο συγκεντρωτικό κατάλογο των εισηγμένων εταιρειών που τηρούν τις υποχρεώσεις των παρ. 3 και 4 του άρθρου 3Α του ν. 4706/2020». Αντίστοιχη υποχρέωση ορίζεται στο άρθρο 7 παρ. 1 εδάφιο τρίτο της υπό ενσωμάτωση Οδηγίας, σύμφωνα με το οποίο, «[μ]ε βάση τα στοιχεία που δίδονται, τα κράτη μέλη δημοσιεύουν και επικαιροποιούν τακτικά, με εύκολα προσβάσιμο και συγκεντρωτικό τρόπο, κατάλογο των εισηγμένων εταιρειών που έχουν επιτύχει έναν από τους στόχους που ορίζονται στο άρθρο 5 παράγραφος 1». Ως εκ τούτου, ο τίτλος του άρθρου 11 πρέπει να διορθωθεί στο ορθό, με αναφορά στο τρίτο εδάφιο της παρ. 1 του άρθρου 7 της Οδηγίας.

5. Επί του άρθρου 21

Σύμφωνα με το άρθρο 21, «[σ]το άρθρο 70 του ν. 4997/2022 (Α΄ 219), περί πιλοτικού προγράμματος για πρόσωπα στο φάσμα του αυτισμού, επέρχονται οι ακόλουθες τροποποιήσεις: α) στο δεύτερο εδάφιο της παρ. 1 οι λέξεις "συμπεριλαμβανομένων των εύλογων προσαρμογών στις υποδομές" διαγράφονται». Για λόγους νομοτεχνικούς, η αναφορά στο δεύτερο εδάφιο της παρ. 1 θα μπορούσε να συμπληρωθεί με αναφορά στην περίπτωση δ).

6. Επί του άρθρου 27

Στην περ. β) της παρ. 1 του άρθρου 14 του ν. 4837/2021, όπως αντικαθίσταται διά της προτεινόμενης διάταξης, ορίζεται ότι το πρόγραμμα «Αθηνά» περιλαμβάνει «τον ανιχνευτικό έλεγχο της γνωστικής ανάπτυξης των βρεφών και των νηπίων μέσω ψυχομετρικού εργαλείου. Τα αποτελέσματα συλλέγονται και καταχωρίζονται από το ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό στον ατομικό φάκελο κάθε βρέφους και νηπίου, ο οποίος διατηρείται στον σταθμό. Το ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό ενημερώνει τους γονείς για τα αποτελέσματα και δίνει συμβουλές και κατευθύνσεις στους γονείς και στο προσωπικό του σταθμού. Ο σταθμός λαμβάνει όλα τα απαραίτητα τεχνικά και οργανωτικά μέτρα για την προστασία των προσωπικών δεδομένων βρεφών και νηπίων». Συναφώς επισημαίνεται ότι στο πλαίσιο μέτρων για την προστασία των προσωπικών δεδομένων των βρεφών και νηπίων, όπως ορίζεται στην προτεινόμενη διάταξη, πρέπει να προκύπτει ευκρινώς: α) το ακριβές περιεχόμενο των δεδομένων που θα συλλέγονται, β) ο καθορισμένος, ρητός και νόμιμος σκοπός της συλλογής τους, γ) τα πρόσωπα που θα έχουν πρόσβαση σε αυτά, δ) η διάρκεια τήρησης των σχετικών αρχείων, και ε) το αν η συλλογή και επεξεργασία τους βασίζεται στη συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων, εν προκειμένω των προσώπων που ασκούν τη γονική μέριμνα (βλ., συναφώς, άρθρα 5 παρ. 1 περ. β΄, 6 έως 9, 13 και 14 του Κανονισμού ΕΕ 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27.4.2016 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ, Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων).

7. Επί του άρθρου 29

Με το άρθρο 29 τροποποιείται το άρθρο 16 του ν. 4837/2021 σχετικά με τη σύνθεση του Εθνικού Συμβουλίου Προσχολικής Αγωγής και Διαπαιδαγώγη-

σης, το οποίο μετονομάζεται σε Εθνικό Συμβούλιο Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία. Ειδικότερα, ορίζεται ότι «[τ]ο Εθνικό Συμβούλιο Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία συγκροτείται με κοινή απόφαση των Υπουργών Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας και Εσωτερικών και αποτελείται από τα εξής μέλη και τους αναπληρωτές τους: (...) θ) δύο (2) ειδικούς εμπειρογνώμονες, με εξειδίκευση είτε σε ζητήματα παιδοψυχολογίας ή παιδοψυχιατρικής ή παιδονευρολογίας ή αναπτυξιολογίας, είτε σε ζητήματα παιδαγωγικών πολιτικών στην πρώιμη παιδική ηλικία και στη λειτουργία των βρεφικών, βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών». Συναφώς παρατηρούνται τα εξής:

α. Στον τίτλο του άρθρου 29, στο εισαγωγικό εδάφιο του και στον τίτλο του υπό τροποποίηση άρθρου 16 του ν. 4837/2021 αναφέρεται ο όρος «Σύνθεση», αντί του ορθού: «Συγκρότηση». Ειδικότερα, η «συγκρότηση» συλλογικού οργάνου (άρθρο 13 Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας – ν. 2690/1999) αφορά την ιδιότητα υπό την οποία ένα μέλος του μετέχει στο όργανο και η «σύνθεση» του οργάνου (άρθρο 14 Κώδικα) αφορά τα συγκεκριμένα πρόσωπα που μετέχουν ως μέλη. Επομένως, η εν λόγω αναφορά πρέπει να διορθωθεί.

β. Οι σχετικές με τη συγκρότηση του συλλογικού οργάνου διατάξεις ορίζουν συχνά τον τρόπο αναπλήρωσης των τακτικών μελών σε περίπτωση απουσίας ή κωλύματος, καθώς και τον διορισμό αναπληρωματικών, τα οποία πρέπει να έχουν την ίδια ιδιότητα με τα τακτικά. Η προτεινόμενη ρύθμιση αναφέρεται στα μέλη του Οργάνου και τους αναπληρωτές τους, χωρίς ο ορισμός αναπληρωτών να εξειδικεύεται περαιτέρω. Όταν δεν υπάρχει σχετική ρύθμιση, όπως εν προκειμένω, και δεν προκύπτει βούληση του νομοθέτη να αποκλείσει την αναπλήρωση κατά γενική αρχή, τα μέλη του συλλογικού διοικητικού οργάνου, εν προκειμένω του Εθνικού Συμβουλίου Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία, τα οποία περιλαμβάνονται στη συγκρότησή του λόγω της υπηρεσιακής τους ιδιότητας, αναπληρώνονται από τα πρόσωπα τα οποία τα αναπληρούν κατά τις κείμενες διατάξεις και στα κύρια υπηρεσιακά τους καθήκοντα, εφόσον στη συγκεκριμένη περίπτωση υφίστανται τέτοια πρόσωπα (ΣτΕ 3756/2010, 1413/1982, 368/1980).

γ. Ως προς την περ. θ) με την οποία προστίθενται στο ως άνω Συμβούλιο «δύο (2) ειδικοί εμπειρογνώμονες, με εξειδίκευση είτε σε ζητήματα παιδοψυχολογίας ή παιδοψυχιατρικής ή παιδονευρολογίας ή αναπτυξιολογίας, είτε σε ζητήματα παιδαγωγικών πολιτικών στην πρώιμη παιδική ηλικία και στη λειτουργία των βρεφικών, βρεφονηπιακών και παιδικών σταθμών», επισημαίνεται ότι θα μπορούσε να αναφερθεί ποιο είναι το όργανο που υποδεικνύει τους ανωτέρω ειδικούς εμπειρογνώμονες.

8. Επί του άρθρου 32

Με το άρθρο 32 τροποποιείται η εξουσιοδοτική διάταξη του άρθρου 20 του ν. 4837/2021. Παρατηρείται, συναφώς, ότι η αναφορά στον Υπουργό Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, η οποία περιλαμβάνεται στην ισχύουσα διάταξη στις παρ. 1-5, έχει αντικατασταθεί στην προτεινόμενη διάταξη με αναφορά στον Υπουργό Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας. Για λόγους νομοτεχνικούς και ασφάλειας δικαίου, η εν λόγω αντικατάσταση θα μπορούσε να περιληφθεί στο εισαγωγικό εδάφιο του άρθρου 32.

9. Επί του άρθρου 34

Στο άρθρο 34 ορίζεται η έναρξη ισχύος του νόμου από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, με την επιφύλαξη της παρ. 2 σύμφωνα με την οποία «η ισχύς των εσωτερικών παρ. 3, 4 και 5 του εσωτερικού άρθρου 3Α του άρθρου 5 και των άρθρων 6 και 9 αρχίζει από την 30ή.6.2026 με την επιφύλαξη της παρ. 3 του άρθρου 17 του παρόντος».

Συναφώς επισημαίνεται ότι διά των άρθρων 1, 3, 5-9 και 11 του νομοσχεδίου, ενσωματώνεται στην ελληνική έννομη τάξη η Οδηγία (ΕΕ) 2022/2381. Σύμφωνα με το άρθρο 11 παρ. 1 της υπό ενσωμάτωση Οδηγίας «[τ]α κράτη μέλη εκδίδουν και δημοσιεύουν έως τις 28 Δεκεμβρίου 2024 τις νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις που είναι αναγκαίες για τη συμμόρφωση με την παρούσα οδηγία. Ενημερώνουν άμεσα την Επιτροπή σχετικά». Συναφώς παρατηρείται ότι, σύμφωνα με σχετικά πρακτικά επεξεργασίας κανονιστικών διαταγμάτων του Συμβουλίου της Επικρατείας, «επί μη εμπρόθεσμης μεταφοράς διατάξεων Οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο, (...) η συμμόρφωση πρέπει να ανατρέχει στον χρόνο κατά τον οποίο οι διατάξεις της Οδηγίας έπρεπε να μεταφερθούν στο εσωτερικό δίκαιο» (ΣτΕ ΠΕ 210/1998, 479/1998, 404/1999, 415/2001, 1/2002, 429/2002, 379/2003, 180/2004). Η αναδρομική, όμως, ισχύς δεν δύναται, όπως έχει ομοίως κριθεί, να καταλαμβάνει διενεργηθείσες ήδη διαδικασίες ελέγχου (ΣτΕ ΠΕ 384/2000), ούτε να καταλαμβάνει διατάξεις διά των οποίων προβλέπονται κυρώσεις (βλ. ΣτΕ ΠΕ 18/2005 πρβλ. και ΔΕΚ της 3ης Μαΐου 2005 υποθ. C-387/02, C-391/02 και C-403/02), καθότι, εν προκειμένω, υποχωρεί η αρχή της υπεροχής του δικαίου της ΕΕ έναντι της αρχής της ασφάλειας δικαίου, η οποία θεωρείται αρχή του Δικαίου και της ΕΕ.

Υπό το φως των ανωτέρω, η ισχύς των άρθρων, τα οποία ενσωματώνουν την Οδηγία 2022/2381, θα μπορούσε να εκκινεί από την 28η Δεκεμβρίου 2024, με την επιφύλαξη, αφενός, του άρθρου 8 με τίτλο «Κυρώσεις - Τροπο-

ποίηση άρθρου 24 ν. 4706/2020», το οποίο πρέπει να ισχύσει από την έναρξη ισχύος του νόμου, και, αφετέρου, των ειδικότερα οριζόμενων στην παρ. 2 του άρθρου 34 του νομοσχεδίου.

Αθήνα, 12 Φεβρουαρίου 2025

Η Εισηγήτρια
Δάφνη Ακουμιανάκη
Επιστημονική Συνεργάτις

Ο Προϊστάμενος του Α΄ Τμήματος
Νομοτεχνικής Επεξεργασίας
Ξενοφών Παπαρρηγόπουλος
τ. Καθηγητής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Ο Προϊστάμενος της Β΄ Διεύθυνσης
Επιστημονικών Μελετών
Αστέρης Πλιάκος
Ομότιμος Καθηγητής του Οικονομικού
Πανεπιστημίου Αθηνών

Ο Πρόεδρος του Επιστημονικού Συμβουλίου
Κώστας Μαυριάς
Ομότιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών